

Bracia Polscy, czyli Arianie - cz. IV

7. SZKOŁY ARIAŃSKIE

[część III](#)

Rozwinąwszy bardzo intensywne życie zborowe, arianie działalności swej nie sprowadzili wyłącznie do problemu reformacji, ale potrafili i swe szkolnictwo postawić na najwyższym poziomie. Początkowo centrum Braci Polskich stanowił Pińczów. Mieściło się tu pierwsze ich gimnazjum, ale nie odegrało ono jeszcze tej ogólnokrajowej roli, jaka przypadła innym szkołom ariańskim. Szkoła w Pińczowie powstała w r. 1551 jako szkoła kalwińska. Wpływy ariańskie są od r. 1559 kiedy to zwalczano w niej wzywanie ducha św. w modlitwach. Szkoła pińczowska, choć zasłużona wielce, choćby przekładem Biblii, nie istniała długo, bo tylko do r. 1569.

Zakładano też szkoły średnie na wsi przy zborach w majątkach wybitniejszych arian. Ze szkół tych do największego znaczenia doszła szkoła w Lucławicach nad Dunajcem. Przetrwała ona najdłużej ze wszystkich szkół ariańskich w ogóle, bo 60 lat (do r. 1660). Podobnego typu szkoły dworskie istniały w Raciborsku u Morsztynów i w Czarńkowie u Moskorzewskich. Szkołę w Raciborsku można nazwać „kolebką poetów”, w niej bowiem pobierali naukę: Stanisław i Zbigniew Morsztynowie, Wacław Potocki, Andrzej Wiszowaty, Jan Andrzej Morsztyn.

Dzięki arianinowi Statoriusowi kultura polska zawdzięcza mu pierwszą „Gramatykę języka polskiego” (napisaną po łacinie w r. 1568) i fakt, że uczniowie w jego szkole nauczyli się przekładać na język polski utwory łacińskie i pierwszą „Gramatykę języka polskiego” (napisaną po łacinie w r. 1588).

Pierwszą szkołą ariańską była szkoła w Lewartowie. Szkołę w Lewartowie (dzisiejszy Lubartów Lubelski) przejęli Bracia Polscy z rąk kalwinów w r. 1588. W tym samym roku uległa ona gruntownej reformie dokonanej na wezwanie miejscowych scholarchów przez Wojciecha z Kalisza. Wszystkie szczegóły przygotowanej reformy przekładał Wojciech z Kalisza do zatwierdzenia

scholarchom. Szkoła miała pięć poziomów nauczania. Lektura Biblii i śpiewanie Psalmów zajmuje w szkole pierwsze miejsce. Etyka zachęca ludzi do pięknych czynów, ukazuje znaczenie cnót w całym życiu, zawiera w sobie źródła wszystkich praw i uczy dobrze, uczciwie i mądrze żyć. Zastosowano w niej po raz pierwszy w Polsce podział na klasy. Do małego miasteczka ściągali na studia młodzież z Polski i zagranicy, przybywali tu zarówno synowie różnowierczych rodów, jak i rodzin gorliwie katolickich – dla nauki w Lewartowie porzucano nawet studia w Akademii Krakowskiej. Wpływ jej na szlachtę różnych wyznań stał się wkrótce tak poważny, że ściągnęła ona na siebie gwałtowne ataki ze wszystkich stron. Zwalczana ona była wszystkimi możliwymi środkami z jednej strony przez jezuitów, którzy w osobie Wojciecha z Kalisza widzieli wroga swego zakonu, z drugiej zaś przez obóz kalwiński i luterański patrzący z niepokojem na wszelkie sukcesy arian.

Kalwiński synod w Toruniu w 1595 r. nie ukrywał niebezpieczeństwa i ostrzegał, że „ktokolwiek dawałby syny swe do szkół i ćwiczenia ariańskiego, taki ma być publicznie od używania Wieczery Pańskiej i społeczności zboru Bożego wyłączony”.

Szkoła Lewartowska upadła nagle, w okresie zyskiwania sobie coraz większej popularności, wraz ze śmiercią w r. 1597 właściciela i protektora szkoły Mikołaja Kazimierskiego, wybitnego mówcy sejmowego. Szkoła w Lewartowie działała przez okres 10 lat (1588–1598). Ale program szkoły, opracowany przez wybitnego pedagoga i reformatora szkolnictwa Wojciecha z Kalisza, zwanego Kaliszczykiem, stał się później wzorem dla szkoły w Rakowie. O wielkim autorytecie Wojciecha z Kalisza i o tym, że program szkolnictwa ariańskiego rzeczywiście odpowiadał potrzebom ogółu szlachty świadczy powołanie Kaliszczyka przez katolika Jana Zamoyskiego, kanclerza wielkiego koronnego i hetmana, do współpracy przy organizowaniu Akademii Zamoyskiej.

R-
„Straż”